

فصل چهارم

بازدیدها و گردشهای علمی

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با تعریف، اهمیت و ارزش گردشهای علمی، چگونگی ایجاد شرایط لازم و نحوه برنامه‌ریزی صحیح برای تدارک گردشهای علمی و همچنین تعریف اردو، انواع آن، اهداف کلی و تربیتی اردوها و نحوه تدارک آنها آشنا می‌شود:

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- ضمن تعیین دامنه گسترش بازدید و گردش علمی، تعریف کاملی از آن عرضه کند.
- فواید و اهمیت بازدید و گردش علمی را توضیح دهد.
- شرایط لازم برای تدارک گردش علمی را ذکر کند.
- اهداف کلی بازدیدها و گردشهای علمی را بیان کند.
- توضیح دهد که گردشهای علمی برحسب زمان به چند دسته تقسیم می‌شوند.
- انواع تقسیم‌بندی بازدیدها را توضیح دهد.
- مراحل یک بازدید یا گردش علمی را نام ببرد و هر یک را به اختصار توضیح دهد.
- فهرست‌وار مراحل را که باید در مرحله قبل از بازدید به آنها توجه شود بیان کند.
- اهداف و انگیزه‌های تدارک بازدید و گردش علمی را ذکر کند.
- توضیح دهد که معلم باید چه نکاتی را در کلیه مراحل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و انجام گردش علمی رعایت کند.

- شیوه انتخاب دانش آموزان برای بهره گیری بهتر از گردش علمی را بیان کند.
- فعالیتهای بعد از بازدید را به طور مختصر توضیح دهد.
- معیارهای موفقیت در گردش علمی را بیان کند.
- دلایل کم توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی را ذکر کند.
- امکان مناسب برای بازدید دانش آموزان شهری را بیان کند.
- امکان مناسب برای بازدید دانش آموزان روستایی را بیان کند.
- اردو را تعریف کند و جریان اداری برگزاری اردو را توضیح دهد.
- بیان کند که قبل از برگزاری اردو به چه نکاتی باید توجه کرد.
- وظایف سرپرست اردو را توضیح دهد.
- به پاره های از ضوابط انتخاب دانش آموزان برای شرکت در اردو اشاره کند.
- انواع اردوها را نام ببرد و توضیح دهد.
- اهداف کلی اردوها را ذکر کند.
- اهداف تربیتی اردوها را در مقطع ابتدایی بیان کند.
- اهداف تربیتی اردوها را در مقطع راهنمایی و دبیرستان بیان کند.
- جنبه های مثبت و منفی گردشهای علمی را نقد و ارزیابی کند و، با توجه به درک کلی خود از این فصل، از نقش این گونه فعالیتهای آموزشی و شکوفایی استعداد های فراگیران بحث کند.

کلیات

بخشی از تکوین شخصیت دانش آموزان در محیطهای خارج از کلاس و مدرسه صورت می گیرد. افرادی که فعالانه در کارهای دسته جمعی و گروهی شرکت می کنند و نقشهای محول شده را ایفا می کنند، به لحاظ برخورداری از مزایای فعالیتهای جمعی و پویایی گروهی با مردم جامعه و همسالان خود سازگاری بیشتری نشان می دهند و به آسانی می توانند در چارچوب قوانین، ارزشها و ستهای جامعه ای که در آن زندگی می کنند جایگاه مناسب خود را به دست آورند.

بازدیدها و گردشهای علمی ممکن است از مهمترین فعالیتهای اجتماعی و تربیتی تلقی گردند. طرحریزی این گونه فعالیتهای توسط مسئولین مدارس و اجرای مطلوب آنها،

درسی.

۸. آشنا شدن مربیان با ویژگیهای شخصی و رفتاری دانش‌آموزان در بیرون از مدرسه

و کلاس.

۹. شناخت دانش‌آموزانی که به نوعی مشکلات رفتاری، عاطفی و خانوادگی دارند و

کمک به آنان از طریق هسته‌های مشاوره و ...

۱۰. افزایش حس همکاری، مساعدت به دیگران، برقراری روابط صمیمانه بین شاگردان،

حفظ احترام و حرمت دیگران و رعایت ارزشهای فرهنگی و اجتماعی و مذهبی.

شرایط لازم برای تدارک گردش علمی

زمانی باید دانش‌آموزان را به گردش علمی برد که ضرورت آن احساس شود و هدف از گردش مشخص باشد. از این رو، گردش علمی وقتی ضرورت پیدا می‌کند که دانش‌آموزان دربارهٔ مواد تدریس شده در کلاس، احتیاج به راهنمایی و دانش بیشتری دارند. در این صورت بردن آنها به خارج از کلاس، مطالب علمی را به‌طور زنده، روشن و مستقیم به آنها خواهد آموخت. معلم و مربی باید مطالبی را که پیش نیاز گردش علمی است قبلاً تدریس و تفهیم کرده باشند.

هنگام گردش علمی لازم است که برنامه طبق زمان از قبل تعیین شده پیش برود، پرسشهای متعدد مطرح گردد و دانش‌آموزان در یافتن پاسخهای لازم کمک شوند. گرچه کل دانش‌آموزان بهره یکسانی از گردش علمی نمی‌برند، می‌توان تک‌تک آنها را به‌صورت فعال وارد جریان آموزش کرد. در این راستا می‌توان از دانش‌آموزان خواست با تهیه گزارش به‌صورت‌های مختلف، فعالیت و برداشت خود را در گردش علمی نشان دهند. نگارش خلاصه آنچه در گردش علمی اتفاق افتاده است به‌صورت شعر، نثر، طنز، داستان، نشاندنده موفقیت گردش علمی و بهره‌گیری دانش‌آموزان از بازدید است. در این صورت، دانش‌آموزان می‌توانند نتایج گردش علمی را تجربه شخصی به‌شمار آورند و یادگیری خود را تقویت کنند و بر این پندار که گردش علمی در حقیقت تجربه‌ای است که در کلاس بدون دیوار به‌دست آمده، ارزش بنهند.

انواع بازدیدها و گردشهای علمی براساس زمان

بازدیدها و گردشهای علمی از حیث زمان به ۴ دسته تقسیم می‌شوند:

۱. گردش علمی کوتاه مدت و سریع: در این نوع گردشهای علمی یک یا دو نفر از

دانش‌آموزان در طول ساعات کلاس درس انتخاب می‌شوند که آزمایشی را برای بقیه افراد کلاس انجام دهند مثلاً، اگر سؤال شود که درجه برودت برف چقدر است، می‌توان از یکی دو نفر از شاگردان خواست از کلاس خارج شوند و مقداری برف با خود به کلاس بیاورند و آنگاه با استفاده از وسایلی نظیر ترمومتر درجه برودت برف را تعیین کنند و نتیجه را به کلاس گزارش کنند. با اینکه خروج دو شاگرد از کلاس درس و برگشت آنان و تعیین درجه برودت بیشتر از ۵ دقیقه طول نمی‌کشد، آزمایش پنج دقیقه‌ای تمام افراد کلاس را با بُعد کوچکی از دنیای خارج از کلاس ارتباط می‌دهد.

۲. گردش علمی در محیط مدرسه یا مجاور مدرسه: با دادن طرحی کلی می‌توان از دقیقه‌های ساعات درس استفاده کرد و دانش‌آموزان کلاس را در گروه‌های چندگانه جای داد و از آنان خواست تا با انواع گل‌هایی که در درس علوم خوانده‌اند در محیط مدرسه. (اگر باغچه داشته باشد) یا در گل‌فروشی مجاور مدرسه آشنا شوند. یا در مورد مصالح ساختمانی به‌کار رفته در احداث مدرسه به مشاهده و بحث بپردازند.

۳. گردش علمی روزانه: این نوع گردش علمی برای تحقیق درباره موضوعاتی نظیر زیست‌شناسی، زمین‌شناسی و کارهای صنعتی مناسب است و ممکن است یک روز کامل یا یک بعدازظهر طول بکشد. این گونه بازدیدها و گردشها، برنامه‌ریزی و کوششهای بیشتری را نیاز دارند.

۴. گردش علمی هفتگی: از این نوع گردش، در مدارس ابتدایی و راهنمایی استفاده نمی‌شود، لیکن دانش‌آموزان دوره دبیرستان می‌توانند برای مطالعه در برخی زمینه‌ها مانند زیست‌شناسی و زمین‌شناسی از این نوع گردش علمی استفاده کنند.

انواع بازدیدها و گردشهای علمی براساس محتوا

از آنجایی که هر یک از مراکز بازدید فعالیت خاصی دارد و در یکی از جنبه‌های مختلف هنری، فرهنگی، علمی، فنی، تاریخی، مذهبی برای دانش‌آموزان مفید است، به‌منظور سهولت در تعیین هدفها و انتخاب مکان برای بازدید، مراکز بازدید را می‌توان به‌صورت زیر تقسیم‌بندی کرد:

- مراکز علمی

- مراکز فنی و صنعتی

- مراکز فرهنگی

- مراکز هنری

- مراکز تاریخی

- مراکز تفریحی و ورزشی

- مراکز مذهبی

بدیهی است که این تقسیم‌بندی مطلق نیست. آگاه برخی مراکز وجوه اشتراک دارند؛ اما به لحاظ سهولت در انتخاب تقسیم‌بندی شده‌اند. خاطر نشان می‌شود در کلیه بازدیدها باید جنبه‌های آموزشی و تربیتی بازدید در نظر گرفته شود. همچنین به مربیان و معلمان توصیه می‌شود که هنگام برنامه‌ریزی بازدید باید در نظر داشته باشند که مرکز انتخاب شده با ذهنیت دانش‌آموزان تناسب داشته باشد.

تقسیم‌بندی بازدیدها برحسب مقاطع تحصیلی، جنسیت و موقعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی

یکی از مسائل مهم در برنامه‌ریزی بازدیدهای پرورشی توجه به مقاطع تحصیلی و جنسیت شرکت‌کنندگان و موقعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و سطح دانش و بینش دانش‌آموزان است. در انتخاب مکان بازدید، موارد مذکور باید دقیقاً در نظر گرفته شود و پس از بررسی لازم به اجرای برنامه بازدید اقدام شود.

۱. تقسیم‌بندی براساس مقاطع و پایه‌های تحصیلی - ویژگیهای شخصیتی و گرایشها و نگرشهای دانش‌آموزان و نیازها و علایق و سطح فکر آنان در سنین و پایه‌های تحصیلی متفاوت است. بنابراین، مربی باید در هر کدام از مقاطع تحصیلی دقیقاً این نوع مسائل و نکات را در نظر بگیرد و متناسب با وضعیت روانی دانش‌آموزان برنامه بازدید مطلوب را پیش‌بینی کند و در گزینش مکان دقیقاً مطالعه نماید و بر نتایج و آثار و فواید بازدید از مکان موردنظر تقریباً وقوف داشته باشد و میزان حصول نتایج مثبت را از قبل پیش‌بینی کند.

۲. تقسیم‌بندی براساس کتب درسی - کتب درسی ابزارهایی‌اند که دانش‌آموزان به‌طور مداوم با آنها رابطه دارند و چه نیکوست که در اجرای برنامه‌های بازدیدی از محتوای کتابهای درسی استفاده و از برگزاری آن دسته از بازدیدها و گردشهای علمی که با محتوای کتابهای درسی تضاد دارند دوری شود تا هماهنگی و مکمل بودن فعالیتهای آموزشی و پرورشی و اجتماعی با کتابهای درسی تحقق عینی پیدا کند.

۳. تقسیم‌بندی براساس شهر و روستا و موقعیتهای مختلف منطقه - شناخت فرهنگ روستا و شهر و همچنین شناخت فرهنگ مردم در مناطق مختلف و اطلاع از اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منطقه کمک شایانی به مسئولان و دست‌اندرکاران امور بازدیدی می‌کند. گاهی علاقه‌های دانش‌آموزان مطابق با نیازهای واقعی آنان نیست و این به‌عهده مسئولین آموزش و پرورش است که دریابند دانش‌آموزان با توجه به فرهنگ و موقعیت منطقه در کدامین بازدید و گردش علمی، آموزندگی بیشتری به‌دست می‌آورند. باید توجه داشت که بازدید، آرامش روانی دانش‌آموزان را درهم نریزد. باید دقیقاً سنجید که مکان موردنظر ممکن است در شکوفایی رشد و استعداد دانش‌آموزان و دادن بینش مناسب به آنان در مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، چه نقشی داشته باشد.

۴. تقسیم‌بندی براساس جنسیت کودکان، نوجوانان و جوانان - دختران و پسران در نوع نیازها علایق، محدودیتها و تواناییهای جسمی و روانی در سنین مختلف با هم تفاوتهایی دارند که، بدون درنظر گرفتن وجوه اشتراک و افتراق آنان، نمی‌توان بازدید مطلوبی برایشان تدارک دید. آنچه مسلم است بخشی از نیازها در گروههای سنی دختر و پسر در بعضی زمینه‌ها مشترک است و باید این فصل مشترک را شناسایی کرد و موارد اختلاف را نیز از نظرها دور نداشت. برنامه‌های بازدید و گردش علمی باید براساس این آگاهیها تنظیم شوند.

مراحل بازدید یا گردش علمی

برای سهولت مطالعه مراحل گردش علمی، تقسیم‌بندی زمانی مرحله قبل از بازدید، مرحله هنگام بازدید و مرحله پس از بازدید را باید در نظر داشت.

۱. مرحله قبل از بازدید

نخست باید انگیزه و هدف از بازدید برای مربی روشن باشد. مکان مناسب برای بازدید مشخص شود. هماهنگی با منطقه و مسئول مدرسه انجام گیرد و پس از اطمینان از اجرای موفقیت‌آمیز برنامه، موضوع بازدید به اطلاع دانش‌آموزان و اولیای آنان رسانده شود. آنگاه دانش‌آموزان براساس اولویتها و امکانات انتخاب شوند و از آنان ثبت‌نام شود.

در این مرحله هدفهای بازدید و گردش علمی، طرح و برنامه‌ریزی، شیوه انتخاب دانش‌آموزان، گروه‌بندی دانش‌آموزان، تهیه وسایل مورد نیاز، انتخاب وسیله نقلیه مناسب و نظارت بر رفت و برگشت، شناسایی قبلی محل بازدید و تعیین زمان رفت و برگشت و

فعالتهای جنبی درخور بررسی اند.

الف) هدفهایی برای تدارک بازدید و گردش علمی. هدفها و انگیزه‌های تدارک بازدید را می‌توان به شرح زیر مطرح کرد:

- شناخت بهتر مظاهر و آثار انقلاب اسلامی و مراکز علمی و فرهنگی در جامعه و آگاهی بیشتر از ابعاد معنوی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انقلاب و تحلیل موانع و مشکلات موجود در راه نیل به هدفهای نهایی.
- آشنایی بیشتر با محیط زندگی و جریان واقعی کار و کوشش و تلاش دست‌اندرکاران اداره جامعه.

- شناخت خصوصیات فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی خاص منطقه‌ای که دانش‌آموزان در آن زندگی می‌کنند.

- آگاهی دانش‌آموزان از مشاغل و حرفه‌ها و فعالیتهای علمی و فرهنگی، تولیدی و خدماتی به منظور انتخاب مسیر تحصیل و کار در آینده.

- کمک به شکوفایی استعدادها و تجلی ابتکارات و تحقق بخشیدن به آنها.

- شناساندن تاریخ فرهنگی، ادبی، مذهبی، سیاسی، علمی، صنعتی و کشاورزی گذشتگان.

- ایجاد تنوع در برنامه درسی و رفع یکنواختی حضور در کلاس از طریق شرکت در

بازدیدهای علمی و فرهنگی و ...

ب) طرح و برنامه‌ریزی توسط مسئولان. در تنظیم برنامه بازدید و گردش علمی باید

قبلاً پرسشهای زیر بررسی شوند:

برنامه گردش علمی چیست؟

برنامه گردش علمی چگونه طرح‌ریزی شود؟

چه نتایجی باید از گردش علمی حاصل شود؟

برای یافتن پاسخ برای پرسشهای مذکور، توجه دقیق به هدف، مواد و برنامه درسی،

تمایلات و علاقه‌های دانش‌آموزان، امکانات مدرسه و اولیای دانش‌آموزان و امکانات اجتماعی

ضروری است.

ممکن است منظور از گردش علمی این باشد که دانش‌آموزان دروس علمی را که در

کتابهای خود می‌خوانند یاد بگیرند و بدان علاقه‌مند شوند و از طرف معلم راهنمایی لازم

به عمل آید.

معلم برای آشنا کردن کودکان با پدیده‌های علمی و غنی ساختن آموزش کلاس، آنان را به گردش علمی و بازدید می‌برد. مکان بازدید ممکن است باغ یا جنگل باشد. دانش‌آموزان در این بازدید با پدیده‌های طبیعی، رشد و نمو گیاهان در فصول مختلف، انواع درختان و انواع برگها، انواع پرندگان و طرز لانه‌سازی آنها و انواع حشرات آشنا می‌شوند.

گاهی علاقه‌مندی دانش‌آموزان به پدیده خاصی باعث طرح و اجرای برنامه گردش علمی می‌شود، مانند بازدید از نمایشگاه‌های مختلف و کارگاههای صنعتی که دانش‌آموزان به برنامه‌ها یا تولیدات آنها علاقه دارند.

نقش معلم در برنامه‌ها، راهنمایی و ارشاد دانش‌آموزان است و نباید موردی غیراصولی بر آنان تحمیل شود. می‌توان گفت کار اصلی معلم ایجاد ارتباط درست بین علایق و خواسته‌های شاگردان با مطالبی است که از طریق گردش علمی و بازدید آموخته می‌شوند.

با توجه به اهمیت گردش علمی در آموزش علوم تجربی و علوم اجتماعی، باید دید در طرحریزی برنامه و رهبری گردش علمی چه روشی باید اتخاذ شود؟ پاسخ این است که دانش‌آموزان در هر سن و هر گونه علاقه‌ای، خودشان باید درباره گردشهای علمی نیز تصمیم بگیرند، برنامه‌ریزی کنند و برنامه خود را به اجرا درآورند.

برای اینکه برنامه گردش علمی با موفقیت انجام گیرد، معلم باید در کلیه مراحل برنامه‌ریزی و تصمیمگیری و اجرای گردش علمی دانش‌آموزان را راهنمایی و هدایت کند. بهتر است، اولاً، خود معلم در گروه دانش‌آموزان هنگام طرحریزی برنامه شرکت کند و با آنها به گردش برود. ثانیاً، اهمیت گردش را در یادگیری مطالب علمی به آنان تفهیم کند. ثالثاً، سعی کند سطح تصمیمگیری دانش‌آموزان را ارتقا دهد. گرچه معلم، برای حسن اجرای گردش علمی و گرفتن نتیجه مطلوب از آن دانش‌آموزان را کمک می‌کند. باید مسئولیت آن را به عهده دانش‌آموزان واگذار کرد.

لازم است مربی یا معلم در برنامه‌ریزی خود راجع به شناسایی قبلی محل، نحوه کسب اجازه از مسئولان و اولیای دانش‌آموزان و مسئولان محل بازدید بیندیشد و فهرست وسایل مورد نیاز را تهیه کند. طرح چگونگی انتخاب و گروهبندی دانش‌آموزان را بریزد و راههای تهیه وسایل نقلیه مناسب را در نظر بگیرد.

برای تدارک طرحریزی مطلوب، می‌توان به توصیه‌های زیر توجه کرد:

نخست باید میدان فعالیت و کار طرح مورد بازدید محدود شود. موضوعهای محدودی

از قبیل افتادن برگهای انواع درختها و فصل پاییز، مطالعه انواع درختهایی که میوه مخروطی شکل دارند، مطالعه نوع خاکها، شکلهای انواع صخرهها، محصولات ذغالسنگ و ... ممکن است مورد توجه قرار گیرند. از این رو، در یک گردش علمی باید از تعیین موضوعهای وسیع و گوناگون برای بررسی و بازدید و تحقیق خودداری کرد، زیرا یک نفر با یک گروه در یک زمان معین فقط می تواند یک موضوع را به دقت مطالعه کند.

معلم باید قبلاً درسهایی را که با گردش علمی ارتباط دارند برای دانش آموزان تدریس کند. برای مثال، مادامی که شاگردان از نحوه زندگی حشرات آبی اطلاع جامعی نداشته باشند یا درباره دگردیسی کرم ابریشم و قورباغه چیزی ندانند و تا زمانی که از نحوه یادداشت برداشتن از مشاهده های خود بی اطلاع باشند و از هدف گردش آگاه نباشند، در واقع، وقت خود را در این نوع گردشها تلف کرده اند و از بازدید بهره لازم را نبرده اند.

ب) طرح و برنامه ریزی خود دانش آموزان. می توان از وجود دانش آموزان در طرح و برنامه ریزی استفاده کرد و جلساتی برای این منظور برگزار کرد. این قبیل جلسه ها نباید تنها به برآورد هزینه ها، تعیین مقصد، تماس با مسئولان مربوط و اخذ موافقت از اولیای مدرسه و دانش آموزان محدود شود، بلکه لازم است در این جلسات به موارد اساسی زیر نیز توجه کرد:

- نحوه رفتار دانش آموزان از نظر ایجاد ارتباط با دیگران در طول گردش علمی باید مشخص و روشن شود و تصمیمات جلسه در این مورد به اتفاق آرا به تصویب برسد. ضمناً خطرهای احتمالی پیش بینی و توصیه های لازم برای پیشگیری به ترتیب معین برای حاضران در جلسه تشریح شوند.

- پرسشهای را که احتمالاً در گردش علمی پیش خواهند آمد قبلاً بررسی و معین کنند. این کار به برخی مطالعات و تحقیقات مقدماتی نیاز دارد و فرصتی برای مرور مطالب خوانده شده در کلاس فراهم می آورد. معلم همچون راهنما و مشاور در این امر شرکت می کند.

- پس از تعیین هدف و تدریس برنامه گردش علمی، باید مواد و لوازم ضروری برای انجام آن گردآوری شود. البته، این مواد و لوازم به نوع گردش علمی بستگی دارد. ممکن است دانش آموزان به وسایلی مانند دفتر یادداشت، مداد، وسایل عکاسی در گردش علمی احتیاج داشته باشند که بهتر است فهرست این وسایل را خود دانش آموزان تهیه کنند.

اگر برنامه گردش علمی با دقت تنظیم و طرحریزی شود، با موفقیت نیز اجرا خواهد شد و نتایج حاصل از آن باعث می شود که دانش آموزان در دروس دیگر خود نیز به موفقیت هایی دست پیدا کنند. مثلاً، نوشتن نامه برای جلب موافقت مقامات مسئول برای گردش علمی باعث می شود که دانش آموزان عملاً نیاز به دانستن زبان فارسی و نامه نگاری را احساس کنند و با علاقه مندی نسبت به آموزش زبان بردارند. محاسبه هزینه هایی که در گردش علمی پیش خواهد آمد و همچنین ترسیم نمودارها و جداول متعدد، پس از بازگشت از گردش، موجبات پیشرفت معلومات ریاضی دانش آموزان را فراهم می آورد.

ث) شیوه انتخاب دانش آموزان. مربی می تواند دانش آموزان را براساس اولویتهایی به شرح زیر برای بهره گیری از بازدید و گردش علمی انتخاب کند:

- نیازهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی

- وضعیت درسی (ممتاز بودن از لحاظ پیشرفت تحصیلی)

- فعالیتهای اجرایی و عضویتها

- موضوعهای درسی

- مشکلات تربیتی و نیازهای روانی و علایق فردی و گروهی

- بدیهی است که در انتخاب شاگردان نباید صرفاً به ملاک ممتاز بودن از نظر درسی تکیه کرد و استفاده از بازدید را به شاگردان ممتاز اختصاص داد. لازم است بهره گیری از امکانات مدرسه به بقیه دانش آموزان نیز تعمیم داده شود و به شاگردان ضعیف بی توجهی نشود. مربیان می توانند دانش آموزان معدودی را که به علت نداشتن صلاحیت اخلاقی در جمع شاگردان یا در محل بازدید ایجاد اختلال می کنند از بازدید کنار بگذارند و، ضمن آموزش لازم، آنان را برای اصلاح و تغییر رفتار و استفاده از بازدیدهای بعدی ترغیب کنند.

ث) گروه بندی دانش آموزان. مربی باید در هر نوع بازدید و گردش دانش آموزان را گروه بندی کند و برای هر گروه نام و عنوانی برگزیند. ضرورت گروه بندی از این ناشی می شود که، مثلاً، نمی توان ۵۰ دانش آموز یا بیشتر را برای بازدید از یک نانوایی کوچک بسیج کرد. مربی می تواند تعداد افراد گروه را با توجه به تعداد بازدیدکنندگان و موقعیت و شرایط مکان بازدید در گروه های ۵ تا ۱۰ نفری کوچک توزیع کند.

لازم است افراد هر گروه با یکدیگر آشنا شوند و کوشش شود که افراد هر گروه هنگام بازدید کنار هم باشند و متفرق نگردند و در مورد یادداشت برداری از نتایج بازدید با

هم تبادل نظر کنند.

در گروههای بازدیدی دبستانی، راهنمایی و دبیرستانی می توان گروههای رفت و برگشت، انتظامات، بهداشت، غذا و ... را تعیین کرد و امور و وظایف هر گروه را مشخص کرد و سرپرست هر گروه را برگزید.

ج) تهیه وسایل. نوع وسایل، به نوع بازدید و گردش علمی، زمان (فصل) و مدت آن بستگی دارد، اما در هر حال تهیه مواد و وسایل زیر برای بازدیدها ضروری است:

- کیف کمکهای نخستین، حاوی داروی ضد عفونی کننده، پنبه، باند، نوارچسب زخم، قیچی، قرصهای مسکن و ...

- مخزن آب و لیوانهای یک بار مصرف

- مواد غذایی مناسب

- مداد و دفترچه یادداشت

- لباس مناسب فصل

- پلاکارد، بلندگوی دستی، دوربین عکاسی، بازویند انتظامات

برخی از دانش آموزان در حین مسافرت با وسیله نقلیه دچار سرگیجه و تهوع می شوند که لازم است مربیان قبل از حرکت آنان را شناسایی کنند و قرصهای ضد تهوع را برای آنان تهیه کنند.

همچنین می توان از پلاکارد برای معرفی نوع بازدید و گردش علمی یا اردو استفاده کرد و پلاکارد را جلو وسیله نقلیه نصب کرد تا هم معرف وسیله نقلیه باشد و هم وسیله ای برای شناسایی اتوبوس یا مینی بوس از طرف دانش آموزان که در توقفگاه پیاده شده اند.

ج) انتخاب وسیله نقلیه مناسب و نظارت بر رفت و برگشت. در بازدیدهایی که به وسیله نقلیه عمومی نیاز دارند، انتخاب وسیله نقلیه مناسب و راننده ماهر ضرورت دارد تا برای دانش آموزان، در مسیر رفت و برگشت، خطرهای جانی و اتلاف وقت پیش نیاید.

چنانچه چند مینی بوس یا اتوبوس شاگردان را برای بازدید از محلی حرکت می دهند هنگام سوار شدن، مدت زمان حرکت، هنگام پیاده شدن و عبور از خیابان یا جاده و رفتن به محل بازدید و مراجعت بعدی، لازم است مربی یا مربیانی نظارت کنند و با هشجاری تمام مراقب باشند که مشکل خاصی برای دانش آموزان پیش نیاید. ضروری است که، قبل از حرکت، دانش آموزان با رنگ بدنه وسیله نقلیه، شماره آن و راننده آن آشنا شوند.

ح) شناسایی قبلی محل. مربی باید از پیش محل بازدید و گردش را بررسی و در صورت امکان مشاهده کند و بداند که موقعیت محل گردش چگونه است. در کجا و برای چه منظوری توقف پیش‌بینی می‌شود، چه چیزی را باید به کودکان نشان دهد، چگونه باید کودکان را به مشاهده و کنجکاوی وادارد و آیا مشاهده باید فردی باشد یا گروهی. مربی می‌تواند از پیش مسئول محل بازدید را ببیند و با آن درباره برنامه گردش و بازدید صحبت کند. بیشتر افراد، اگر هدف و موضوع بازدید را بدانند، بهتر و بیشتر با مربی همکاری می‌کنند و موفقیت بیشتر حاصل می‌شود. اگر مربی به این نکته وقوف داشته باشد، می‌تواند همکاری مسئول محل بازدید، رئیس اداره یا شرکت یا کارخانه، باغبان، چوپان، نجار، نانوا، پلیس راهنمایی و ... را به خوبی جلب کند.

خ) تعیین زمان رفت و برگشت. لازم است ساعت حرکت برای بازدید و گردش علمی به‌طور کتبی مشخص شود و به‌اطلاع دانش‌آموزان و والدین آنان رسانده شود.

چون در بازدیدهای طولانی و خارج از شهر، والدین نگران فرزندان خودند و این نگرانی در گردشهای چند روزه بیشتر دیده می‌شود، بجاست که مربی به محض رسیدن به محل بازدید یا گردش علمی، از طریق تماس تلفنی، تلگراف یا پیک، سلامت گروه اعزامی را به دفتر مدرسه خبر دهد تا والدین بتوانند از طریق تماس با دفتر مدرسه از نگرانی خارج شوند. ضرورت دارد ساعت بازگشت و روز بازگشت نیز مانند حرکت مشخص گردد و چنانچه وقفه‌ای در برنامه پیش آید، مربی باید به هر وسیله‌ای که امکان دارد جریان را به دفتر مدرسه گزارش کند تا والدین از ساعت برگشت همراه با تأخیر فرزندان خود مطلع شوند.

مربی می‌تواند ضمن تعیین ساعت و روز حرکت و بازگشت، نقشه محل بازدید و مسیر و محل توقف بین راه را برای والدین در برگه‌ای که به‌منظور کسب اجازه از والدین برای آنان فرستاده می‌شود درج کند.

د) فعالیتهای جنبی تا رسیدن به محل بازدید در وسیله نقلیه. مربیان می‌توانند به تدارک برنامه‌های متنوعی برای داخل وسیله نقلیه عمومی بپردازند تا دانش‌آموزان خستگی راه را احساس نکنند و با روحیه‌ای شاد برای برخورداری از بازدید و گردش علمی آماده شوند.

مواردی که در این هنگام می‌توان به آنها توجه کرد عبارت‌اند از:

- حفظ شئونات دانش آموزی
- رعایت احترام به دیگران
- حفظ نظافت داخل وسیله
- اجرای سرود و آهنگهای مناسب
- استفاده از مناظر طبیعی یا شناساندن خیابانها و جادهها، کوهها و رودها ... به دانش آموزان

- معرفی مراکز علمی، کارخانهها، کارگاهها و شهرهای مسیر رفت و برگشت
- نظرخواهی از دانش آموزان درباره برنامههای قبلی یا برنامههای آتی بازدید با توزیع برگههای نظرخواهی.

۲. مرحله هنگام بازدید

مرحله اصلی بازدید و گردش علمی همین مرحله است. در این مرحله دانش آموزان در گروههای از قبل تعیین شده و با نظارت مربیان از محل، بازدید می کنند. محل بازدید را دقیقاً مشاهده می کنند و پرسشهای لازم را مطرح می سازند. آنگاه مربیان یا مسئولان مرکز بازدید شده به پرسشهای دسته بندی شده دانش آموزان پاسخ می دهند. یا خود دانش آموزان به فعالیت آموزشی می پردازند و به یافتههای مورد نظر دسترسی پیدا می کنند.

در این مرحله به مراقبتهای مربیان از دانش آموزان نیز باید توجه کرد. خطرهای زیادی ممکن است دانش آموزان را تهدید کند که به برخی از آنها اشاره می شود:

- گم شدن در جنگل، سقوط از کوه یا صخره، افتادن درون رودخانه یا دریاچه، خوردن علفهای سمی و میوههای سمپاشی شده، نیش حشرات و گزندهها، دست زدن به ابزار و آلات صنعتی نظیر دستگاه پرس یا اهر برقی و ...

در این مرحله بر رعایت نظم و انضباط، دور نشدن از محل و افراد گروه، یادداشت برداری و مشاهده دقیق تأکید می شود. همچنین ارتباط دادن درس با بازدید یا بازدید با دروس مدرسه در این مرحله انجام می شود. دانش آموزان می توانند به تهیه عکس، ضبط نوار و ثبت مشاهدات خود بپردازند و سپس از حاصل بازدید و گردش علمی خود گزارش تهیه کنند. نوشتن مقاله، انشا، گزارش نویسی به صورت نثر یا شعر، نوشتن داستان یا طنز و کشیدن نقشه فعالیتهایی اند که پس از بازدید انجام می گیرند.

۳. مرحله بعد از بازدید

در این مرحله به نحوه بازگشت، فعالیتهای ویژه، ارزشیابی، ارسال نامه تشکرآمیز و نتیجه گیری اشاره می شود.

نحوه برگشت. باید تدابیری اتخاذ شود تا دانش آموزان با وسایل نقلیه آنان در ساعت مقرر به محل موردنظر بازگشت کنند. بهتر است زمان مقرر قبل از تاریک شدن هوا باشد و به صورتی برنامه ریزی شود که دانش آموزان در روشنائی به والدینشان تحویل داده شوند.

فعالیتهای بعد از بازدید. تهیه گزارش از محل بازدید یک حسن عمده دارد و آن وقوف مربیان از برداشتها و استنباطهای دانش آموزان از بازدید است. مربیان می توانند برداشتهای درست را صحه گذارند و پندارهای نادرست دانش آموزان را تشریح و اصلاح سازند.

روزنامه های دیواری، بولتن و جزوه های کوچک می توانند منعکس کننده آرای دانش آموزان و محاسن و معایب بازدید باشند. ذکر محاسن و معایب از دید دانش آموزان برای مربیان این فایده را دارد که آنان را در برنامه ریزی و بازدیدهای آینده کمک می کند و با آگاهی بیشتری می توانند معایب را از سر راه بازدیدهای آتی بردارند.

می توان از دانش آموزان خواست نظرهای خود را به طور کتبی به مسئول بازدید بدهند و او از بین بهترین و منطقی ترین نظرها یکی از برگزیند و از صاحب نظر بخواهد که دیدگاه خود را برای بقیه دانش آموزان بازگو کند. دادن جایزه ای مناسب به این دانش آموزان موجبات ترغیب دیگران را در ابراز نظرهای خود فراهم می آورد.

ارزشیابی. برای آنکه مشخص شود که آیا بازدید یا گردش علمی هدفدار است یا نه، باید آن را ارزشیابی کرد. ممکن است ارزشیابی پس از بازدید نشان دهد که نتیجه کمتر از حد یا بیشتر از حد مورد است.

مربیان می توانند با بررسی برگه های نظرخواهی و مشاهدات خود گزارشی برای مدیر مدرسه، مربیان دیگر، معلمان و مسئولان منطقه تهیه کنند.

اگر ارزشیابی بازدید درست انجام شود، راهنمای مربیان در تدارک بازدیدهای مطلوب در آینده خواهد بود.

ارسال نامه. دانش آموزان با کمک مربی خود، می توانند نامه ای تشکرآمیز به مسئول

مرکز بازدید شده بنویسند و از همکاریهایی که با بازدیدکنندگان داشته است تشکر کنند. این کار، ضمن ایجاد حس قدردانی در دانش‌آموزان، مسئولان مراکز بازدید را نیز به پذیرش بعدی دانش‌آموزان دیگر، تشویق می‌کند.

برای ارزشیابی کلی بازدید و گردش علمی می‌توان پرسشهایی را به شرح زیر تدوین و برای آنها پاسخ تهیه کرد.

- آیا منظور اصلی از گردش علمی یا بازدید حاصل شده است؟

- عوامل موفقیت یا شکست در روند بازدید چه بوده‌اند؟

- آیا زمان در نظر گرفته شده برای بازدید کافی بوده است؟

- آیا مسیر رفت و برگشت و وسیله نقلیه رضایت‌بخش بوده است؟

- آیا در گردش علمی مشکلات غیرمنتظره‌ای رخ داده است؟

- آیا در برنامه‌ریزی بازدید قصور و نقایصی وجود داشته است؟

این قبیل ارزشیابیها باعث می‌شوند که مربیان به نکات ضعف خود پی ببرند و گردشهای علمی و بازدیدهای بعدی را با کیفیت بهتر و مشکل کمتر برنامه‌ریزی و اجرا کنند.

نتیجه‌گیری

گردش علمی و بازدید در رشد تحصیلی دانش‌آموزان نقش مهمی بازی می‌کند. برای حصول نتیجه مطلوب، لازم است دانش‌آموزان پس از گردش و بازدید علمی به بحث و مذاکره درباره مشاهدات خود بپردازند و اطلاعات جمع‌آوری شده را مرتب و طبقه‌بندی کنند. پرسشهایی را که قبل از گردش علمی پیش‌بینی کرده بودند بررسی کنند و پاسخ آنها را از روی اطلاعات به‌دست آمده بدهند. نامه‌هایی به اشخاص و مقاماتی که در این راه کمک کرده‌اند بنویسند و از آنان سپاسگزاری کنند و اگر برای تکمیل اطلاعات به‌دست آمده لازم است مطالبی خوانده شود آنها را مشخص سازند و بخوانند. معمولاً، بعد از گردش علمی و بازدید، شاگردان، با الهام از آموخته‌های خود، می‌توانند دست به کارهای ذوقی بزنند و ابتکاراتی به خرج دهند.

از هر گردش و بازدید علمی که با دقت برنامه‌ریزی شود نتایج بسیاری به‌دست می‌آید که از آن جمله می‌توان موارد زیر را نام برد:

۱. تفهیم مطالب کتابهای علمی که به‌صورت نظری یا با ارائه تصویر تدریس شده‌اند و آموزش واقعیتهای، به همان ترتیبی که در طبیعت یا زندگی عادی وجود دارند، و در نتیجه

۱. ایجاد ارتباط بین امور زندگی و کارهای مدرسه
۲. افزایش علاقه دانش‌آموزان به موضوع درسی
۳. ایجاد عادت به رفتارهای مقبول مردم و آشنایی با خطرهای احتمالی و همچنین وسایل ایمنی
۴. پرورش فن مشاهده و تحقیق
۵. بالا بردن سطح اطلاعات و دانش شاگردان در محدوده مطالب رسمی و فراتر از کتابهای درسی
۶. انجام دادن کارهای ذوقی و گرایش به هنر یا، به عبارت دیگر، کشف استعدادهای مختلف دانش‌آموزان که با الهام از گردش علمی، به کارهای ذوقی، مانند نقاشی، ترسیم نمودار، نوشتن مقاله یا بیان واقعیه‌های مورد مشاهده
۷. آشنایی با جنبه‌های مختلف زندگی

معیارهای موفقیت در گردش علمی

برای بررسی میزان موفقیت به دست آمده از گردش علمی، می‌توان به معیارهای زیر توجه کرد.

۱. مفید بودن. چنانچه پس از بازدید، مربی و دانش‌آموزان مفید بودن بازدید خود را تشخیص دهند و آن را اتلاف وقت تلقی نکنند، یکی از معیارهای موفقیت تحقق پیدا کرده است.
۲. فعال بودن دانش‌آموزان. بازدید و گردش علمی باید با فعالیت و کوشش پیگیر دانش‌آموزان همراه باشد. گرچه ممکن است دانش‌آموزان عهده‌دار انجام کار دشواری شوند (مثل حفر گودال، جمع‌آوری برگهای متنوع درختان، گرفتن پروانه و ...)، چنانچه انجام امور بازدید و گردش با رغبت و اشتیاق انجام گیرد و هر کس وظایف محول شده را فعالانه و به خوبی انجام دهد، می‌توان با اطمینان بازدید را موفقیت‌آمیز تلقی کرد.
۳. هیجان‌انگیز بودن. بازدیدها و گردشهای علمی باید طوری برنامه‌ریزی شوند که اجرای آنها برای دانش‌آموزان شوق‌انگیز باشد و در آنان شور و نشاط و علاقه‌مندی پدید آورد. بازدیدهای توأم با سکوت و بدون جذبه و هیجان، بازده لازم را عاید دانش‌آموزان نمی‌کند. یکی از راههای ایجاد علاقه و هیجان در دانش‌آموزان برقراری مسابقات و رقابتهای

سالم و سازنده است که باید متناسب با نوع بازدید و گردش علمی تدارک دید.

۴. داشتن جنبه اقتصادی. گردش و باز دیدی موفقیت بیشتری را عاید می کند که هزینه کمتری را بطلبد و از طرف دیگر بهره دمی بالایی نیز برای دانش آموزان داشته باشد. از این رو، در بازدیدها باید حتی الامکان از اسراف و افزایش هزینه و مخارج اجتناب کرد.

دلایل کم توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی

تعدادی موانع و عوامل بازدارنده در مسیر گسترش فعالیتهای باز دیدی وجود دارند که می توان آنها را به شرح زیر مطرح کرد:

- نارضایتی برخی والدین. (بعضی از پدران و مادران برای بازدید فرزندشان از مکان خاصی مخالفت می کنند. مثلاً، برای بازدید از منطقه سردسیر که می توان درس ابر، مه، برف و باران و یخزدگی و تشکیل بلورهای یخ را با بازدید غنی کرد، خطر سرماخوردگی، لغزیدن و شکستن دست و پای فرزندشان را مطرح می کنند و یا نگرانی کلی خود را از سلامت فرزندشان اعلام می دارند و تمایلی برای موافقت با برنامه های باز دیدی نشان نمی دهند).

- احتمال بروز حوادث. (در بعضی مواقع اداره تعداد زیاد دانش آموزان واقعاً مشکل است و یک لحظه غفلت ممکن است به بروز حادثه ناگواری منجر شود).

- حجم کتابهای درسی و عدم تناسب آنها با ساعات درسی. (چون اکثر معلمان نگران تمام نشدن کتابهای درسی در ساعات محدود درسی اند با بازدید و گردش علمی موافقت نشان نمی دهند و تلاش می کنند که مانع تعطیلی ساعات درسی خود به خاطر بازدید شوند).

- جنبه عاطفی و روانی. (به جز دانش آموزان منزوی و کمرو، معمولاً دانش آموزان دوست دارند به طور دسته جمعی از محیط مدرسه خارج شوند و از مکانهای مورد علاقه و نا آشنا بازدید کنند. ترس خانواده ها از رخداد حوادث غیر قابل انتظار و القای این ترس به فرزندان ممکن است موجب سلب انگیزه دانش آموزان شود. گاهی، در روز بازدید، افراد خانواده دانش آموز میهمان دارند یا به مهمانی می روند و دوست دارند فرزندشان در این مهمانی حضور داشته باشد و این مهمانی را به بازدید و گردش علمی ترجیح می دهند. ممکن است والدین به علت علاقه بیش از حد و وابستگی شدید و ترس و وسواس، دلایلی

نظیر خطرهای بازدید، بیماری، مسمومیت و ... را مطرح کنند و در تصمیم‌گیری فرزند خود برای اعزام به مکان مورد بازدید اثر منفی بگذارند. ممکن است والدین به سبب نقص عضو فرزندشان یا بیماریهایی نظیر صرع و ... از رفتن او به مکانی غیر از مدرسه جلوگیری کنند).

- بی‌علاقگی برخی از معلمان و مربیان به بازدید و گردشهای علمی

- گنجایش اندک فضای مورد بازدید برای همه دانش‌آموزان

- کمبود معلم و مربی آموزش دیده

- بی‌علاقگی و کم‌توجهی برخی از مسئولان محلهای مورد بازدید

عواملی و مشکلات مذکور ممکن است مانع گسترش برنامه‌های بازدید و گردش علمی باشد که لازم است با تمهیدات مناسب این عوامل بازدارنده را کنار زد.

مکانهای مورد بازدید

با توجه به امکانات شهرها و برخی محدودیتهای روستاها در زمینه وجود مراکز علمی و فرهنگی و تولیدی و صنعتی و محدودیتهای شهرها از لحاظ مراکز و مکانهای طبیعی، بازدید و گردش علمی در شهر و روستا تفاوت دارد. دانش‌آموزان روستایی به منابع کشاورزی و طبیعت و دانش‌آموزان شهری به مراکز صنعتی و تجاری بیشتر دسترسی دارند. می‌توان مناطق و مکانهای بازدید را برای دانش‌آموزان در دو طبقه جداگانه مورد بررسی قرار داد.

مناطق که دانش‌آموزان شهری برای بازدید و مشاهده به آنها دسترسی دارند

۱. در شهرها در نزدیکی مدارس غالباً ساختمانهایی می‌سازند که بازدید از این ساختمانها و مشاهده کار سیم‌کشی، عایق‌کاری، بنایی، تزیینات ساختمان و غیره برای دانش‌آموزان مفید می‌باشد. دانش‌آموزان در این قبیل بازدیدها با مواد گوناگونی که در ساختمانها به کار رفته‌اند آشنا می‌شوند و حتی فرصتی پیدا می‌کنند تا درباره نحوه کار افرادی که قسمتهای مختلف ساختمان را می‌سازند مطالبی بیاموزند.

۲. کارخانه‌ها و کارگاههای مختلف از قبیل آهنگری، نجاری، سیم‌کشی برق و ... مکانهای مناسبی‌اند که می‌توان آنها را در برنامه گردش علمی منظور کرد. زیرا دسترسی به این مکانها به آسانی میسر است. کودکان بدین وسیله با مشاغل مختلف آشنا می‌شوند و چگونگی کار در کارگاهها را از نزدیک می‌بینند.

۳. مراکز تجاری مانند بازار شهر، بازارهای محلی، سوپرمارکتهای شهر، فروشگاههای

تعاونی و نمایشگاه‌های مختلف کالاهای تجاری از جمله مناطقی‌اند که دانش‌آموزان ضمن بازدید از آنها با واقعیات بسیاری آشنا می‌شوند. در این قبیل گردشها مسائل و مشکلات اجتماعی بیشتر از پدیده‌های علمی مورد توجه‌اند. ولی مشاهده نظام کار فروشگاهها، روشنایی مکانهای تجاری و تزیینات آنها نیز عموماً مواردی‌اند که دانش‌آموزان بدان وسیله با پیشرفتهای علمی آشنا می‌شوند.

۴. مؤسسات دولتی، از قبیل مراکز آتش‌نشانی، اداره رادیو و تلویزیون و پارکها، مکانهایی‌اند که دانش‌آموزان می‌توانند با پدیده‌های جدید علمی و استفاده از علم در زندگی روزانه آشنا گردند.

۵. مناظر طبیعی مانند تپه‌ها، کوهها، رودها، دریاچه‌ها و دره‌ها مناطقی‌اند که دانش‌آموزان با علاقه فراوان تمایل دارند از آنها بازدید کنند. در این قبیل گردشها، دانش‌آموزان می‌توانند با مواد تشکیل‌دهنده کوهها و تپه‌ها آشنا شوند، نیروی جاذبه زمین را درک کنند، سن زمین را محاسبه کنند، با گردش آب در طبیعت آشنایی یابند، ساختمان قایقها و کشتیها و چگونگی غوطه‌ور شدن اجسام را در آب بفهمند.

۶. باغها، مزارع و بنگاههای دامداری و دامپروری نیز مکانهایی هستند که کودکان با کمی فاصله از شهر به آنها دسترسی پیدا می‌کنند. رشد و نمو گیاهان، اجزای تشکیل‌دهنده درختان مانند ساختمان ساقه و برگ و ریشه، استفاده از مواد غذایی زمین، پرورش حیوانات، ساختن مواد غذایی دامی و بسیاری از واقعیتهای علمی برای دانش‌آموزان روشن می‌شوند و، با مشاهده این‌گونه پدیده‌های علمی، پرسشهای زیادی برای آنان مطرح می‌شود و برای شناخت واقعیتهای تشویق می‌شوند. هنگامی که دانش‌آموزان احساس کنند که در بازدیدها و گردشهای علمی مطالبی را که در کتابهای درسی نمی‌توانند پیدا کنند به‌سهولت یاد می‌گیرند، در آنان انگیزه بیشتری برای یادگیری فراهم می‌شود. باغها و مزارع از منابعی‌اند که صدها واقعیت عینی را دربردارند و گردش در آنها به مشاهده واقعیتهای بی‌شمار منجر می‌شود.

مناطق که کودکان روستایی می‌توانند بروند و مشاهده کنند

مکانهایی که کودکان و دانش‌آموزان ساکن روستا می‌توانند از آنها بهره بگیرند عبارت‌اند از:

۱. باغ و صحرا که دانش‌آموزان می‌توانند به‌سهولت به آنها دسترسی پیدا کنند و در آنجا که پدیده‌های بی‌شماری را مشاهده کنند؛ مثلاً می‌توانند تنوع حشرات را از نظر رنگ و شکل و وسیله دفاعی و سایر ویژگیها بررسی کنند.

در هر قسمت از باغ و صحرا واقعیتهای متعددی دیده می‌شود و دانش‌آموزان با مشاهده آنها برای بسیاری از پرسشهای خود پاسخ پیدا می‌کنند. برخی مواردی که دانش‌آموزان در این مکانها یاد می‌گیرند عبارت‌اند از:

- چگونه گیاهان رطوبت محیط را ایجاد و تأمین می‌کنند؟
- کاربرد اصل تبخیر در بهبود زندگی
- چگونگی سازگاری گیاهان با شرایط محیط
- انواع جانداران محیط و طبقه‌بندی آنها
- انواع گیاهان و طبقه‌بندی آنها
- تغییر محیط به منظور زندگی بهتر
- تغییرات زمین بر اثر پدیده‌های طبیعی مانند زودخانه
- تأثیر کوهها در آب و هوای منطقه
- جمع‌آوری گیاهان مختلف و خشک کردن آنها
- جمع‌آوری بعضی حشرات و نگهداری آنها مانند جمع‌آوری انواع مختلف پروانه‌ها
- آشنایی با کشت گیاهان و استفاده از زمین
- آشنایی با وسایل کشاورزی
- توجه به تأثیر نور آفتاب در پرورش نباتات

۲. گردش در جنگل اگر امکان‌پذیر باشد، واقعیتهای بیشتری را فراروی دانش‌آموزان قرار می‌دهد. دانش‌آموزان در گردش علمی در جنگل با حیوانات متعددی آشنا می‌شوند و درباره آنها به بحث می‌پردازند. تأثیر جنگل و درخت را در آب و هوای منطقه یاد می‌گیرند. با درختان پرپشت یا کم‌پشت، یا باتلاقها که محیط مناسبی برای زندگی انواع حیوانات و گیاهان است و با روش محاسبه سن درختان از روی دوایر موجود در تنه بریده درخت آشنا می‌شوند. تنوع درختان و تخمین اندازه قد درختان، رنگهای مختلف گیاهان جنگلی و حتی تغییرات ساقه و برگ گیاهان همگی پدیده‌هایی‌اند که دانش‌آموزان فرصت مشاهده آنها را از نزدیک پیدا می‌کنند و بدان وسیله بر معلومات تجربی خود می‌افزایند. هنگام گردش در جنگل، دانش‌آموزان با مفاهیم محیط زیست آشنا می‌شوند و اثر آن را در زندگی و شکل ظاهری حیوانات و گیاهان از نزدیک می‌بینند.

۳. آشنا ساختن کودکان روستایی با محیط زندگی خود برای آموزش آنان کافی

نیست و برنامه مدارس روستایی نباید فقط به آن محدود گردد. یکی از وظایف مدرسه این است که شاگردان را با آنچه در محیط آنان وجود ندارد نیز آشنا کند. در شهرها، عموماً منابع آموزنده متعددی وجود دارد که در روستا یافت نمی‌شود. مثلاً، موسیقی و هنرهای دیگر ممکن است به مدارس روستایی راه نیافته باشد، ولی آثار هنری عموماً در شهرها تمرکز دارند. آثار و سوابق تاریخی در موزه‌های شهر گردآوری شده‌اند و حیوانات اهلی و وحشی که منبع مهمی برای کسب معلومات دانش‌آموزان به حساب می‌آیند در باغ وحشهای شهرها یافت می‌شوند. بنابراین، گردش علمی در شهرها امکانات آموزش متعددی در دسترس شاگردان قرار می‌دهد.

۴. بازدید از باغ میوه به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا درباره نحوه سمپاشی یا پیوندزدن درختان و هرس شاخه‌ها اطلاعاتی جمع‌آوری کنند و با نقش مفید زنبور عسل و نقش زیان‌آور حشراتی مثل شته و سوسک در زندگی گیاهان آشنا شوند. پس از مشاهده پدیده‌های طبیعی در باغ، جمع‌آوری شاخه‌های درختان، انواع برگها و حشرات توصیه می‌شود هر یک از مجموعه‌های تهیه شده براساس خصوصیتی طبقه‌بندی شوند و نتیجه در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شود.

۵. اگر در اطراف مدرسه مرداب یا برکه‌ای وجود دارد، از آن نیز می‌توان اطلاعات زیادی درباره زندگی گیاهان آبرزی و طرز تشخیص آنها، تفاوت آنها با گیاهان خشکی برای دانش‌آموزان فراهم آورد. اگر برخی از گیاهان مرداب را دانش‌آموزان جمع‌آوری و آنها را در مجموعه‌ای مرکب از ساقه، برگ، گل و میوه خشک کنند، مجموعه کاملی از گیاهان منطقه جمع‌آوری خواهد شد.

۶. اگر در نزدیکی مدرسه جایی را حفاری کرده باشند، محل مناسبی برای جمع‌آوری اطلاعات درباره زمین خواهد بود. در این مکان می‌توان وضع لایه‌های زمین و تغییراتی را که با گذشت سالیان دراز در آن به‌وجود آمده مشاهده کرد. چون محاسبه سن زمین و تغییرات آب و هوا از روی نحوه قرار گرفتن لایه‌ها و همچنین جنس لایه‌ها امکان‌پذیر است، بنابراین، در این زمینه اطلاعات مفیدی می‌توان به دانش‌آموزان داد. چون کار حفاری معمولاً به کمک ماشین انجام می‌گیرد، دانش‌آموزان می‌توانند کمک علم و فن‌آوری را در این راه لمس کنند و از نزدیک ببینند. چنانچه در این قبیل مکانها فسیلهایی به‌دست آید، موضوع جالبی برای شناخت موجودات روی زمین در سالهای گذشته خواهد بود. دانش‌آموزان فرصت دارند تا، با جمع‌آوری سنگهای متعدد و از روی تفاوت‌های بلورهای

تشکیل دهنده سنگها، با انواع مختلف سنگها آشنا شوند و درباره سنگهای آتشفشانی و رسوبی و دگرگونی آنها اطلاعات جامعی جمع آوری کنند.

۷. اگر در محل برای بازدید از مکانهای پرورش حیوانات اهلی، مانند زنبورعسل، کرم ابریشم، گوسفند و گاو امکان باشد، دانش آموزان برای بسیاری از پرسشهای خود میتوانند پاسخ مناسب به دست آورند و معلومات خود را افزایش دهند. مثلاً، در مورد زنبورعسل ممکن است پرسشهای زیر در ذهن دانش آموزان مطرح شود: چگونه ساخته میشود؟ در فصول مختلف چگونه از زنبورها مراقبت میشود؟ زنبورها در کندوی خود چگونه عسل می سازند؟ زندگی جمعی زنبورها به چه صورت است؟ در هر کندو، چند جور زنبور وجود دارد؟ عسل از چه درست شده و چه فوایدی دارد؟ چگونه میتوان زنبور عسل را بدون اینکه نیش بزند به دست گرفت؟

کمک و راهنمایی افراد محلی که به زنبورداری مشغولند در تکمیل معلومات دانش آموزان بسیار مؤثر است. کودکان میتوانند زنبور مردهای را بردارند. و قسمتهای مختلف بدن آن را به دقت مشاهده و یادداشت کنند و با یکدیگر به بحث و گفتگو و تبادل دانش پردازند.

اگر در جریان گردش علمی دانش آموزان متوجه پدیده ای شوند که قبلاً در برنامه بدان توجه نشده است، چه باید کرد؟ چون گردش و بازدید علمی در محیط نسبتاً وسیعی صورت می گیرد، پیش بینی کلیه پدیده ها و برنامه ریزی درباره مشاهده آنها از قبل امکان پذیر نیست. مثلاً، امکان دارد که در مزرعه ای که دانش آموزان به منظور آشنایی با خصوصیات مختلف گیاهان مشغول مشاهده اند حیوان کوچک یا حشره ای توجه آنان را جلب کند، یا در یک روز بارانی توجه آنان به رنگین کمان جلب شود. لازم است از این قبیل فرصتهای اتفاقی برای توضیح پدیده مشاهده شده و یادگیری درباره آن استفاده شود و به گردشها و فرصتهای مشاهده نباید صرفاً براساس برنامه انعطاف ناپذیر انجام شود. استفاده از موقعیتهایی نظیر آنچه ذکر شد باعث میشود که معلومات علمی دانش آموزان توسعه یابد و آنان بتوانند با پدیده های علمی آشنا شوند.

اردوها

تعریف اردو

اردو عبارت است از تجمع گروهی خاص در مکان مشخصی در جهت تحقق هدفهای

پیش‌بینی شده. اردو را از لحاظ امور تربیتی می‌توان به این صورت تعریف کرد: تجمع گروهی از دانش‌آموزان در مکان خاصی که اصطلاحاً اردوگاه نامیده می‌شود، در جهت نیل به هدفهای پیش‌بینی شده، خارج از چارچوب رسمی کلاس و مدرسه.

جریان اداری برگزاری اردو

برای برگزاری اردوهای دانش‌آموزی، ابتدا باید موافقت مسئولان را با ارائه برگه درخواست جلب کرد. برگه درخواست اردو باید دارای امضای سرپرست اردو و مسئول آموزشگاه و دارای شماره دفتر ثبت باشد و به مهر آموزشگاه ممهور گردد. بهتر است برگه در دو نسخه تنظیم شود که یکی از آنها در پرونده آموزشگاه به عنوان سابقه بایگانی می‌شود و دیگری برای مطالعه و بررسی و اقدام به منطقه ارسال می‌شود.

یکی از اصول مهم در اجرای برنامه اردو این است که تا زمانی که موافقت لازم مبنی بر اجرای برنامه‌های اردو از سوی مسئولان ذیربط دریافت نگردیده است از دادن وعده قطعی به دانش‌آموزان خودداری شود.

برگزاری اردوی موقتی

هر آموزشگاهی قبل از برگزاری اردوهای چند روزه باید یک اردوی مقدماتی یکروزه با شرکت دانش‌آموزانی که قرار است به اردوی چند روزه اعزام شوند برگزار کند. در برنامه‌ریزی این اردوها باید ترکیب سنی و پایه تحصیلی دانش‌آموزان رعایت شود و از اختلاط دانش‌آموزان با اختلاف سنی زیاد و از ادغام چند پایه تحصیلی برای برنامه اردویی خودداری گردد.

سرپرست اردو

در انتخاب سرپرست اردو و مربیان همراه، باید سعی شود کسانی انتخاب شوند که از تجربیات کافی اردویی برخوردار و خوش برخورد، علاقه‌مند، دلسوز و آشنا به مسائل تربیتی باشند و برای هدایت و نظارت بر حسن انجام برنامه‌ها توان لازم را داشته باشند.

جلسه توجیهی برای اولیا

قبل از برگزاری اردو، ابتدا باید جلسه‌ای توجیهی برای اولیا یا سرپرستان درجه اول

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو ترتیب داد و اولیا را دقیقاً نسبت به ضوابط و شرایط انتخاب، ضرورت اجرای برنامه‌ها، هدفهای برنامه‌ها و اهمیت آنها توجیه کرد و اطلاعات جامعی از موقعیت جغرافیایی و امکانات موجود در رابطه با مکان برگزاری اردو، وسایل ایاب و ذهاب و نواقص و مشکلات احتمالی در اختیار اولیا قرار داد، تا پس از آشنایی آنان، درباره اردوی پیش‌بینی شده و اجرای برنامه‌ها اقدام شود. آدرس مکان برگزاری اردو باید به‌طور دقیق و با جزئیات مشخص شود و حتی در برگه درخواست کاملاً قید شود.

رضایت نامه کتبی

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو باید قبل از برگزاری اردو، از اولیای خود رضایت‌نامه کتبی در دست داشته باشند. این رضایت‌نامه‌ها باید تا پایان اردو در آموزشگاه نگهداری شود و سپس به همراه سوابق فعالیت اردویی آموزشگاه، همراه با تهیه گزارشی از چگونگی برگزاری اردو، بایگانی شود.

شرکت برخی از والدین در اردو

برای بهتر برگزار شدن اردو، بهتر است از برخی اولیای دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو که با مسائل تربیتی آشنایند دعوت شود تا همراه مسئولان برنامه، در اردو شرکت کنند. مسئول اردو می‌تواند از آرای سازنده و مثبت اولیا در جهت تحقق بهتر هدفهای اردو استفاده کند.

تناسب بین امکانات اردو و تعداد دانش‌آموزان

مکان اردو و امکانات موجود در آن باید متناسب با تعداد شرکت‌کنندگان و هدفهای اردو باشد. اگر به نیازهای جسمی و روانی و علایق دانش‌آموزان در محیط اردوگاه، توجه شود اردو بازده مطلوب خواهد داشت و دانش‌آموزان از برنامه‌های پیش‌بینی شده به نحو مطلوب استفاده خواهند برد.

وظیفه سرپرست اردو

سرپرست یا مسئول برگزاری اردو باید اطلاعات لازم از مکان اردوگاه و امکانات موجود در آن را قبل از برگزاری اردو کسب کند تا در صورت کمبود امکانات،

پیش‌بینی‌های لازم صورت پذیرد تا استفاده‌کنندگان از اردوگاه با مسائل و مشکلاتی مواجه نشوند.

امکانات برگزاری اردو باید به نوعی تدارک دیده شود که افراد شرکت‌کننده اکثر کارهای شخصی همانند شستن ظروف غذا، لباسها، جمع کردن وسایل خواب، نظافت و پاکیزگی محیط را به‌طور انفرادی انجام دهند. سرپرست و مربی اردو بهتر است تا پایان اردو و تهیه گزارش کار ثابت بوده و از تغییر و تعویض آنان به‌جز در موارد ضروری خودداری شود.

نکاتی راجع به مسیر رفت و برگشت و توقفگاه‌ها

سرپرست برنامه اردو باید مکانهای توقف در طول مسیر را قبل از حرکت شناسایی کند و هماهنگی‌های لازم را انجام دهد تا در هنگام توقف با مشکلات خاصی مواجه نشود. در انتخاب مسیر باید دقت کافی شود و از مطمئن‌ترین، کوتاه‌ترین و بی‌خطرترین راه استفاده شود و، در صورت بروز هر گونه مشکلی، سرپرست اردو باید مراتب را در اولین فرصت به مسئولان مربوط در مبدأ و مقصد اطلاع دهد و از پراکنده شدن دانش‌آموزان جلوگیری کند.

لازم است از توقفهای بی‌مورد در طول مسیر که موجب پراکندگی دانش‌آموزان می‌شود و احتمال وقوع سانحه و حادثه را افزایش می‌دهد احتراز شود. برای اینکه خطر به حداقل کاهش پیدا کند، سرپرست مربیان و دانش‌آموزان حق توقف در کنار رودخانه یا دریا را ندارند، مگر در چارچوب ضوابط و قوانین خاص و آن هم با حضور نجات غریق و مسئولان شنا.

وسیله نقلیه و راننده

در انتخاب رانندگان وسایط نقلیه عمومی باید به تواناییهای جسمی و اخلاقی آنان توجه کرد و وسیله نقلیه موردنظر را متناسب با طول مسیر و نوع سفر و تعداد دانش‌آموزان برگزید بدیهی است وسیله باید به امکانات ایمنی و وسایل مورد نیاز مجهز باشد.

وسیله نقلیه، چه مینی‌بوس و چه اتوبوس، باید از شرکتهای مسافربری معتبر و قانونی تهیه شود و به‌هنگام انعقاد قرارداد برگ معاینه سلامت خودرو به رؤیت مسئول برنامه برسد. باید دقت شود که بیش از ظرفیت قانونی، دانش‌آموز در اتوبوس سوار نشود.

ضوابط انتخاب دانش آموزان برای شرکت در اردو

دانش آموزان شرکت کننده در اردو باید طبق ضوابط و مقررات معین و مشخصی انتخاب شوند و باید از ادغام چند ضابطه در یک برنامه اردویی خودداری کرد. پاره‌ای از ضوابط عبارت‌اند از:

۱. دانش آموزان ممتاز علمی و اخلاقی
۲. دانش آموزان وابسته به خانواده معظم شهدا، جانبازان، معلولان و آزادگان
۳. فعالان پرورشی، اعضای هلال احمر
۴. دانش آموزان انجمنهای اسلامی و بسیج دانش آموزی
۵. برگزیدگان مسابقات، با رعایت شرط سنی
۶. دانش آموزان بی بضاعت و افراد یتیم
۷. دانش آموزانی که از لحاظ درسی ضعیف‌اند و می‌توان از طریق اردو به افزایش معلومات آنها کمک کرد.
۸. دانش آموزانی که مشکل روانی و اخلاقی دارند و می‌توان از طریق اردو تغییر مطلوبی در آنان ایجاد کرد.
۹. دانش آموزانی که جدیداً وارد آموزشگاه شده‌اند، برای آشنایی بیشتر آنان با مربیان و توجیه مقررات آموزشی و تربیتی آموزشگاه.

اردوهای تربیتی

یکی از حساسترین و مهمترین انواع اردو به‌ویژه در آموزش و پرورش اردوهای تربیتی‌اند. انتخاب عنوان تربیتی برای اردوهایی از این نوع به این معنا نیست که اردوهای دیگر غیر تربیتی‌اند، بلکه به‌دلیل اهمیت بیشتر مفاهیم تربیتی و ارزشهای اخلاقی در اجتماعات دانش آموزی، به این نام خوانده می‌شود.

معمولاً، این اردوها در آموزش و پرورش برای شناسایی و کشف استعدادهای مختلف دانش آموزان و فراهم آوردن زمینه‌های رشد آنان و نیز بررسی مشکلات و موانع احتمالی موجود در این راه در فضای سالم و دوستانه و به دور از چهار دیواری و فضای رسمی مدرسه و کلاس تشکیل می‌گردند.

اردوهای آموزشی

اردوهای آموزشی به‌منظور آموزش مفاهیم اجتماعی، آموزش خودبستگی در محیط اردوگاه و

رشد و پرورش مفاهیم دیگر آموزشی تدارک دیده می‌شوند. دانش‌آموزان برای چندین روز از خانواده خود جدا می‌شوند و ناگزیرند امور مربوط به پختن غذا، توزیع غذا، شستن ظروف، شستن لباسها و مانند آنها را شخصاً انجام دهند و دوری از محیط خانواده و افراد خانواده را در محیطی تازه تجربه کنند.

آموزش مطالب برخی از دروس رسمی مدرسه در این اردوها انجام می‌گیرد که می‌توان مفاهیم مربوط به این درسها را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به ذهن دانش‌آموزان القا کرد. در اردوهای آموزشی، می‌توان بازدیدها و گردشهای علمی کوتاهی را نیز برای دانش‌آموزان تدارک دید.

اردوهای زیارتی - تربیتی

در فرهنگ اسلامی، سیر و سیاحت و زیارت جایگاه ویژه‌ای دارد. محور فعالیتهای فرهنگی و تربیتی و مذهبی در این اردوها، آشنایی با شرح حال ائمه (ع) و شخصیتهای مذهبی و فضایل آنان است. برگزاری اردوهای زیارتی موجب ایجاد علقه‌های عاطفی بین دانش‌آموزان و شخصیتهای مذهبی می‌شود و دانش و بینش اسلامی آنان را افزایش می‌دهد.

هدفهای کلی از برگزاری اردوها

لازم است مربیان از هدفهای کلی اردوها آگاهی داشته باشند تا براساس هدفهای موردنظر برنامه‌ریزی و برای تحقق هدفها تلاش کنند. هدفهای کلی اردوها عبارت‌اند از:

۱. تربیت دانش‌آموزان براساس آداب اسلامی در شئون فردی و اجتماعی
۲. تزکیه و تهذیب نفوس و رشد فضایل و مکارم اخلاقی براساس ایمان به خدا و تقوای اسلامی
۳. شناخت خصوصیت اخلاقی مثبت دانش‌آموزان، تحکیم و تقویت آنها بر مبنای ارزشهای اسلامی و اجتماعی
۴. شناخت خصوصیت اخلاقی و رفتاری منفی برخی دانش‌آموزان و تلاش برای پیدا کردن راه حل مناسب برای رفع خصوصیت منفی
۵. شناخت ذوق و استعدادهای نهفته دانش‌آموزان در ابعاد مختلف و پرورش و هدایت آنها
۶. پرورش روحیه احترام به قانون و التزام به رعایت آن

۷. پرورش روحیه استقلال طلبی و مسئولیت‌پذیری
۸. ایجاد روحیه صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف
۹. پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان به‌نحو مطلوب براساس ارزشهای اصیل

هدفهای تربیتی اردو در مقطع ابتدایی

۱. آماده‌سازی دانش‌آموز برای پذیرش تربیت اسلامی در شئون فردی و اجتماعی
۲. اصلاح زمینه‌های خودکامگی و ایجاد روحیه تعاون و همکاری در فعالیتهای گروهی و رعایت احترام به حقوق دیگران
۳. آموزش عملی رعایت بهداشت فردی و جمعی و حفظ بهداشت محیط‌زیست
۴. تقویت فضایل اخلاقی در خلال برنامه‌های تربیتی هدفدار و قابل ارزشیابی
۵. ایجاد روحیه احترام به دیگران، به‌ویژه والدین، معلمان، دوستان، همگنان و خدمتگزاران جامعه که با دانش‌آموزان ارتباط نزدیک دارند
۶. آشنا کردن دانش‌آموزان با محیط طبیعت پیرامون خود، به‌منظور جلب توجه آنان به شگفتیهای خلقت و عظمت خالق
۷. ایجاد علاقه به کار و کوشش و فراهم آوردن زمینه‌های عملی آن
۸. ایجاد روحیه احترام به قانون و مقررات متداول و عادت به رعایت آنها
۹. توجه ویژه به تقایص تربیتی و اجتماعی و ارائه الگوهای رفتاری مناسب تربیتی در جهت رشد شخصیت دانش‌آموزان
۱۰. شناسایی علایق و استعدادها و هر دانش‌آموز و فراهم آوردن زمینه مناسب برای بروز و شکوفایی آنها
۱۱. ایجاد روحیه علاقه‌مندی به نظم و انضباط و مسئولیت‌پذیری و التزام عملی به آن
۱۲. ایجاد زمینه مناسب در دانش‌آموزان به‌منظور کسب استقامت و آمادگی در برخورد با مشکلات

هدفهای تربیتی اردوها در مقطع راهنمایی و دبیرستان

۱. گسترش و تعمیق و شناخت معارف دینی و مبانی اعتقادی و آشنایی با آداب اسلامی و سیره معصومین (ع) و اولیا و بزرگان عالم اسلامی
۲. فراهم آوردن زمینه عملی برای فرایض دینی و رعایت ضوابط اخلاقی

۳. فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای رشد ابعاد مختلف شخصیت و استعدادهای دانش‌آموزان و بارزکردن جنبه‌های مثبت آنها
۴. ایجاد زمینه رشد دانش‌آموزان در مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و فراهم آوردن شرایط تجربه‌اندوزی و تمرین عملی در مدرسه و بیرون از آن
۵. تقویت روحیه استقلال‌طلبی در جهت رسیدن به آرمانهای فردی و اجتماعی
۶. تقویت و پرورش روحیه استقامت و بردباری در برخورد با مشکلات
۷. تقویت عادت به رعایت بهداشت فردی و اجتماعی و حفظ محیط‌زیست
۸. تقویت فضایل اخلاقی
۹. توجه ویژه به نقایص تربیتی و اجتماعی فرد و ارائه الگوهای رفتاری مناسب تربیتی در جهت رشد شخصیت دانش‌آموزان
۱۰. شناسایی استعدادها و علایق دانش‌آموزان و شکوفا کردن آنها

خلاصه

یکی از مهمترین فعالیتهای اجتماعی و تربیتی بازدیدها و گردشهای علمی است. بازدید عبارت است از فعالیت دسته‌جمعی گروهی از دانش‌آموزان که با هدف و برنامه‌ریزی معین برای آشنایی و شناخت یک یا چند بعد از ابعاد زندگی و امور اجتماعی انجام گیرد. برای این منظور دانش‌آموزان از محیط مدرسه خارج می‌شوند و به مکانهای دیگر می‌روند. یادگیری بعضی مطالب از طریق گردشهای علمی بهتر صورت می‌گیرد و پایدارتر است. درضمن، در رفع یکنواختی برنامه‌های درسی و ایجاد تنوع در آنها نیز مؤثر است. زمانی باید دانش‌آموزان را به گردش علمی برد که ضرورت آن احساس شود و هدف از آن مشخص باشد. معلم و مربی باید مطالبی را که پیش نیاز گردش علمی است قبلاً تدریس و تفهیم کرده باشد و دانش‌آموزان باید با تهیه گزارش به صورتهای مختلف، فعالیت و برداشت خود را برای گردش علمی نشان دهند. گردشهای علمی از حیث زمان به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

۱. کوتاه مدت و سریع
۲. در محیط مدرسه یا مجاور مدرسه
۳. روزانه

۴. هفتگی

گردشهای علمی همچنین براساس محتوی موضوع مورد مطالعه و مقاطع تحصیلی، جنسیت، موقعیت سیاسی اجتماعی و فرهنگی بازدیدکنندگان و کتابهای درسی آنان نیز تقسیم‌بندی می‌شوند. گردشهای علمی در سه مرحله قبل از بازدید، حین بازدید و بعد از بازدید انجام می‌شوند که هر یک از آنها مستلزم ضوابط و شرایطی خاص است که مفصلاً توضیح داده شد. معیارهای موفقیت در گردش علمی به‌میزان مفید بودن، فعال بودن دانش‌آموزان، هیجان‌انگیز بودن و داشتن جنبه اقتصادی بستگی دارد. عواملی مانند نارضایتی برخی والدین، احتمال بروز حوادث، حجم کتابهای درسی و عدم تناسب آنها با ساعات درسی و جنبه عاطفی و روانی موجب کم‌توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی می‌گردد. توضیح دادیم که اماکن مناسب برای بازدید دانش‌آموزان شهری و روستایی با یکدیگر تفاوت دارد. اردو عبارت است از تجمع گروهی خاص در مکان مشخصی در جهت تحقق هدفهای پیش‌بینی شده برای برگزاری اردوهای دانش‌آموزی. برای برگزاری اردو، ابتدا باید موافقت مسئولان را با ارائه برگه درخواست جلب کرد و تا زمانی که موافقت لازم مبنی بر اجرای برنامه‌های اردو از سوی مسئولان ذربط دریافت نشده، از دادن وعده قطعی به دانش‌آموزان خودداری شود. قبل از برگزاری اردو، باید اردویی تمرینی ترتیب داده شود. سرپرست اردو مشخص شود، جلسه توجیهی برای اولیا تشکیل شود و نکات لازم رعایت شود. سرپرست اردو دارای وظایف خاصی است که باید بدانها عمل کند و دانش‌آموزان باید برطبق ضوابط خاصی برای شرکت در اردو انتخاب شوند. اردوها انواع مختلفی دارند از جمله اردوهای تربیتی، آموزشی، زیارتی که هر یک اهداف خاصی را دنبال می‌کنند، اما همه اردوها مجموعه‌ای از اهداف کلی دارند. در این فصل، اهداف تربیتی اردوها در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان نیز مفصلاً توضیح داده شد.

خودآزمایی ۴

۱. گردشهای علمی را تعریف و به پاره‌ای از اهداف آن اشاره کنید.
۲. بازدیدها از حیث زمان به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ آنها را توضیح دهید.
۳. مرحله هنگام بازدید را توضیح دهید.
۴. معیارهای موفقیت را در گردش علمی بیان کنید.

۸۴ آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

۵. ضمن ارائه تعریفی از اردو، انواع اردوها را نام ببرید و توضیح دهید.
۶. اهداف کلی اردوها را ذکر کنید.
۷. اهداف تربیتی اردوها را در مقطع راهنمایی و دبیرستان بیان کنید.
۸. ضوابط انتخاب دانش آموزان را برای شرکت در اردو شرح دهید.